

kreśleniem tego, że Modlitwę Pańską mają odmawiać wszyscy, jak i tego, że każdy indywidualnie modli się jako jeden za wszystkich, a za siebie dopiero jako jednego spośród wszystkich.

Lublin

Ks. FELIKS GRYGLEWICZ

HISTORIA OFFICIUM BOŻEGO CIAŁA

Najkrótszą historię officium Bożego Ciała spotykamy w II-gim Nokturnie de feria VI. infra octavam SSmi Corporis Christi, zatytułowanym po reformie liturgicznej Piusa V „De Sermone sancti Thomae Aquinatis“.

Poniżej podajemy w przekładzie tenże tekst, wzięty w całości z rękopisu łac. XIII stulecia; jest to tekst najdawniejszy, który się dotąd zachował¹⁾.

„Convenit itaque devotioni...“ Doskonale także odpowiada pobożności wiernych, aby w sposób uroczysty obchodzono pamiątkę ustanowienia tego tak zbawiennego i tak przedziwnego Sakramentu, byśmy nie dającą się wypowiedzieć żadnym słowem obecność Boga w widzialnym uczcili Sakramencie, by uwielbioną była Boska Potęga, która w tymże Sakramencie tak liczne działa cuda, nie mniej, by za to tak skuteczne w działaniu, a zarazem pełne słodczy dobrodziejstwo Bogu należyte złożono dzięki. Chociaż po prawdzie w Dzień Wielkiego Czwartku („in die Cenaе“), w który wspomniany Sakrament został ustanowiony, w czasie uroczystej Mszy św. czyni się pamiątkę, to jednak całe pozostałe officium tegoż dnia odnosi się do Męki Pańskiej, której uczczeniu w tym właśnie okresie Kościół całkowicie się oddaje. (Lectio IV).

„Ut autem integro“... Aby jednak ustanowienie tak wielkiego Sakramentu rzesza wierzących w pełnym uroczystościowym officium duchowo przeżyła, („integro celebritatis officio institutionem tanti sacramenti recoleret plebs fidelium“) zarządził biskup rzymski Urban IV, przejęty nabożeństwem do tego Sakramentu, by pamiątkę wspomnianego ustanowienia wszyscy wierni obchodzili w pierwszy czwartek po oktawie Zesłania Ducha Świętego. — W ten sposób bowiem, skoro w ciągu całego roku korzystamy dla zbawienia naszego z tego Sakramentu, Jego ustanowienie szczególną zdolamy obchodzić pamiątką w tym właśnie czasie, kiedy to Duch Św. serca

¹⁾ ms. lat. 755, fol. 567/8. Bibl. Nat. Paris — pierwotnie własność opactwa Montmajour pod Arles (Montis maioris). Tekst analizowany przez V. Lerouais w Les bréviaires manuscrits des bibl. publ. de France, Paris 1934, — opisany przez Ks. P. Davida: Un legendier romain du temps d'Innocent IV et d'Urban IV, Paris 1936, (cf. Coll. theol. Lwów 1936, T. XVII).

uczniów pouczył, by głębiej poznać mogli tajemnice tego Sakramentu (lectio V).

Czyta się bowiem w Dziejach Apostolskich, że trwali w nauce apostołów i wspólnocie łamania chleba oraz modłach tuż po Zesłaniu Ducha Świętego“ (ms. lat. Cod. Paris).

„Ut autem praedicta feria...“ By jednak w czwartek wyżej wspomniany i w następującej po nim oktawie z większą czcią pamięć i obchód uroczystościowy ustanowienia tegoż Sakramentu się odbył, wspomniany biskup rzymski w miejsce dystrybucyj materialnych, jakich się w czasie godzin kanonicznych tak nocnych, jak dziennych zwykle udziela, raczył z hojności apostoelskiej tym, którzyby osobiście w tych godzinach w czasie tej uroczystości w kościołach wzięli udział, duchowe przyznać nagrody, byle tylko z tego względu wierni chętniej i liczniej na obchód tak wielkiej uroczystości się schodzili“ (lectio VI).

„Dlatego wszystkim, którzy się ze szczerą wypowiedaliby skrucą i osobiście wzięli by udział w officium jutrzennym tego święta w kościele, w którym by się ono odprawiało, udziela 100 dni, którzy by we Mszy św. wzięli udział równie tyle — którzy by w I. Nieszporach tegoż święta wzięli udział, jak i tym, co w II. podobnie — tym zaś, którzy by w poszczególne dni w czasie oktawy tego święta w Jutrzni, Nieszporach, Mszy i wymienionych godzinach osobiście w officium wzięli udział, miłościwie raczył za każdy poszczególny dzień wśród oktawy udzielić 100 dni odpustu, mającego trwałość po wieczne czasy“ (ms. lat. Cod. Par.)

W wyimku lekcji słyszymy echo bulli Urbana IV, konstytuującej uroczystość Bożego Ciała, wydanej p. t. „*Transiturus*“ w Orvieto (Urbs vetus) dnia 11. sierpnia 1264 r. Szczególnie jednak dotyczy wyimek pełnego officium, jakie papież był zarządził dla najuroczystszeo uczczenia Ciała Chrystusowego w Najśw. Sakramencie w dniu mającym stałe umiejscowienie w roku kościelnym, t. j. we czwartek po oktawie Zesłania Ducha Św. Bulla: „*Transiturus*“ była uwieńczeniem długoletnich zabiegów około instytucji nowego święta dla całego Kościoła i koniecznego dla uroczystego jego obchodu pełnego officium.

Jaki jest jednak proces rozwojowy officium Bożego Ciała zamykający się w ramach lat 1208—1264?

Trzy okoliczności złożyły się na genezę święta Bożego Ciała i jego pełnego officium:

1. Zwycięskie zakończenie sporów eucharystycznych, tocących się przez IX—XII w. W roku 1215 ujął sobór laterański IV tradycyjną naukę o Najśw. Sakramencie niejako w syntezę, dając klasyczną definicję o rzeczywistym uobecnieniu Ciała i Krwi Chrystusowej pod postaciami chleba i wina mocą Boską przez

transsubstancjację²⁾). Na tle tego historycznego faktu stanie się nowe święto i officium liturgicznym wyrazem triumfu nietykalności i nowej żywotności dogmatu o Najśw. Sakramencie. Zrozumiałe jest też, że teren Gallii, w którym głównie toczyły się spory, dał w Leodium początek świętu Najśw. Ciała Chrystusowego.

2. Wizje św. Julianny z Mont Cornillion w latach 1208—1210.

3. Gorliwość teologa i wybitnego prawnika Jakuba z Troyes, który będąc w latach 1242—1249 archidiaconem leodyjskim, (Liège, Lüttich), wpłynął na biskupa Roberta de Torote, by zaprowadził święto nowe w swej diecezji, a później zostawszy papieżem jako Urban IV uwieńczył dzieło swoje bullą z 1264 r.

To przede wszystkim Godefryd Henschen i Daniel van Papenbroeck, pisząc w roku 1675 w tomie kwietniowym *Acta Sanctorum* „ad quintam aprilis“ żywot bł. Julianny, zwrócili uwagę na dostępny im materiał źródłowy, dotyczący początków uroczystości Bożego Ciała³⁾). Oczywiście krząpali się około odnalezienia autentycznego tekstu najdawniejszego officium, które powstało z inspiracji św. Julianny. W badaniach swych oparli się na współczesnym Juliannie, nieznanym wprawdzie z imienia autorze jej żywota, lecz wiarogodnym, skoro jego zapiski uzupełnił i potwierdził najwierniejszy przyjaciel i długoletni spowiednik świętej, bogobojny kanonik kolegiaty św. Marcina, Jan z Lozanny. Za jego poradą powstał łaciński przekład francuskiego żywota. Stamtąd czerpali obaj hollandyści dane o święcie Bożego Ciała i jego officium pierwotnym. Uwzględnili przytem „Traktat historyczny“⁴⁾ wik. gen. Jana Chapeauville oraz „światny komentarz“ w tej sprawie O. Barłomieja Fisena T. J. wydany w r. 1628.

Papebroch osobno studiował sprawę officium Bożego Ciała, jak wykazuje jego Appendix do żywota Julianny w A. SS. p. t.: „De officio Venerabilis Sacramenti ex directione S. Julianae composito“⁵⁾ oraz późniejsza „Dissertatio XXIII: De officio pro festo

²⁾ cf. Denzinger, *Enchir. symb. et definit.* 430.

³⁾ *Acta Sanctorum Aprilis a Godefrido Henschenio et Daniele Papebrochio e S. J., Romae* 1865.

⁴⁾ *Tractatus historicus de prima et vera origine festivitatis Corporis et Sanguinis Domini* w tomie II. „*Gesta epporum Tungrensium Trajectensium et Leodiensium*“ I—III, 1613 r.

⁵⁾ A. SS., op. cit., pag. 893.

Corporis Christi Urbani IV iussu per S. Thomam composito⁶⁾), którą umieścił w swym „Conatus Chronico-Historicus ad catalogum Pontificum“.

Zgodnie z najdawniejszą biografią⁷⁾) miała św. Julianna z Retinne w 16 roku życia a jedenastym pobytu swego w Mont Cornillion pierwszą tajemniczą wizję szczytów w pełnej tarczy księżycowej. Było to 1208 r. Nieustannymi modłami uprasza sobie zaniepokojona Julianna r. 1210 od samego Zbawiciela wyjaśnienie wizji: „*in luna praesentem ecclesiam, in lunae fractione defectum unius sollemnitate in ecclesia figurari*“. Chrystus poucza ją o konieczności ustanowienia święta, które by corocznie przypominało wiernym Ciało i Krew Jego w Sakramencie w sposób uroczystszy i szczególniejszy, aniżeli we Wielki Czwartek. Pokora jednak głęboka i nieśmiałość uzasadniona św. Julianny ukrywa tajemnicę powierzoną przez lat dwadzieścia. Decyzję stanowczą podejmuje kanonik Jan z Lozanny, polecając jej przedłożyć sprawę wizyj i wskazań nadprzyrodzonych teologom do rozstrzygnięcia. Wśród nich występują kolejno: Gwiard wzgl. Gwidon⁸⁾) i Hugon a Sancta Caro⁹⁾).

W roku 1240 otrzymuje św. Julianna w ekstazie przed wizerunkiem Ukrzyżowanego w kościele św. Marcina utwierdzenie, a ludzką zachętę ze strony bogobojnej beginy Izabelli de Huy i świątobliwej rekluzy Ewy i rozpoczyna usilne starania o ułożenie officium nowej uroczystości. W tym utwierdza ją Jakub Pantaleon, od roku 1242 archidiakon w Leodium.

Zwróciła się św. Julianna, jak podaje biograf współczesny, do brata swego zakonu „*quendam fratrem domus suae Iohannem nomine, iuvenem quidem, sed plurimum innocentem*“¹⁰⁾). Zachęcała go, gdy słabnął w podjętym zadaniu. On zaś jak „pszczoła skrzętna czerpał z tych kwiatów Pisma św., które wonieją słodyczą Ciała i Krwi Jezusowej, szukał w wielu dziełach świętych, aby z nich stworzyć składające się z antyfon, responsoriów i hymnów miodo-

⁶⁾ A. SS., Propylaeum ad septem tomos Maii, 1868, 51.

⁷⁾ Auctore coaevo ex Ms. lib. II cap. II „occasio prima institutionis sollemnit. Corp. et Sanguinis Christi“.

⁸⁾ Od roku 1258 biskup w Cambrai.

⁹⁾ Od roku 1244 kardynał † 19. III. 1264 r. w Orvieto.

¹⁰⁾ Jan z Mont Cornillion, późniejszy przeor leprosorium leodyjskiego, wpisany w Menologium Henriqueza ad kal. Ianuar. jako beatus. Po śmierci bp. Roberta traci urząd przeora na korzyść usuniętego symonistycznego poprzednika.

płynne officium“. Przedłożone komisji teologów do aprobaty officium Jana nie tylko otrzymało ją, ale szczególną pochwałę i uznanie biskupa Roberta i Jakuba de Troyes. Biskup polecił na własny koszt sporządzić dwadzieścia kopii tego officium i można przypuścić, że tak Hugon jak i Jakub Pantaleon otrzymali po egzemplarzu.

W roku 1246 w czasie synodu diecezjalnego wydał bp. Robert dekret, ustanawiający święto w obrębie diecezji leodyjskiej. Tego roku zachorował w początkach października; widząc zbliżającą się śmierć, nakazał recytować sobie nowe officium. Zmarł 16 października 1246 r. Po raz pierwszy obchodzili kanonicy św. Marcina uroczystość Bożego Ciała we czwartek po oktawie Trójcy Świętej 1247 r., czyli tydzień później, niż obecnie, posługując się Janowym officium. Biograf anonimowy pisze, że całe officium nowe, tak nocne jak iienne, w hymnach, antyfonach, responsoriach, lekcjach, capitulach i kolektach powstało: „*Christi virgine orante, iuvene fratre Ioanne componente, Deo autem mirabiliter auxiliante*“. Manuskrypt Rubes-vallis podaje szczegół, że officium to zaczyna się od słów: „*Animarum cibus*“, Chapeauville napotyka je z okazji wizytacji jako wikariusz generalny w kolegiacie św. Marcina i kościele parafialnym św. Jana Chrzciciela oraz kilku kościołach diecezji leodyjskiej.

Biskup Robert de Torote nie tylko zasłużył się wybitnie, wprowadzając święto i officium Bożego Ciała w swej diecezji, ale dając mu warunki trwałości przez nakaz, by wierni obchodzili święto na sposób niedzieli, wstrzymując się od wszelkich prac służebnych i przygotowując się w przeddzień przez poszczenie. Duchowieństwu polecił na każdorazowym synodzie generalnym diecezjalnym przypominać ludowi publikację święta „viva voce“, by żaden z pasterzy nie mógł się wymówić ignorancją zarządzenia biskupiego. Procesji uroczystej z początku nie urządzano.

W roku 1252 przybywa do Leodium kardynał-legat papieski na Allemanię (Germania zachodnia w ówczesnym pojęciu), wspomniany już Hugon a S. Caro.

Gdy mu pokazano officium, nie tylko że sam bardzo dokładnie je przejrzał, nie znajdując w nim niczego, co by mógł ująć czy dodać, ale także osobiście się przyczynił do tego swym autorytetem

i przykładem, by wiernych nakłonić do uroczystego obchodu święta¹¹⁾).

Sam uroczyście celebryje w „Boże Ciało“ w kolegiacie święto-marciańskiej. W pełnych pontyfikaliach wygłasza w czasie Mszy św. do kleru i ludu licznie zebranego kazanie o wzniosłości nowego święta i ogłasza autorytetem legata dzień corocznego jego obchodu polecając w tym dniu przyjmowanie Najśw. Ciała. Kanonicy wskutek tego postanawiają obchodzić corocznie święto „in officio plenario“. Osobnym dekretem z dnia 29 grudnia 1252 r. ustanawia legat na terenie swej legacji święto Bożego Ciała „cum proprio officio ipsi solemnitati deputato“.. Obowiązuje w swym liście cyrkularnym arcybiskupów, biskupów, opatów, przeorów, dziekanów, archidiakonów i duchownych wszelkich stopni, by wespół z wiernymi dnia wyznaczonego corocznie w poszczególnych kościołach obchodzili uroczystość z officium dziewięciolecyjnym. Nadają równocześnie wszystkim biorącym udział w officium świątecznym „ipso die et per octavam“ 100 dni odpustu pod warunkiem skruszonej spowiedzi. Następca jego, kard. legat Piotr Capocci, zatwierdza bez uszczerbku zarządzenia pismem z 30 listopada 1254 roku.

Św. Julianna, która doznawszy wielu krzywd i bolesnych doświadczeń za prioratu symonistycznego przełożonego szpitala - trędowni, pozbawiona przez śmierć życzliwej i prawnej opieki biskupa diecezjalnego Roberta, opuściwszy Mont Cornillion, w tułaczym odtąd życiu swym raduje się wewnątrznie, że sprawa Boża zwycięża. Chętnie dla niej znosi gorycze wygnania i kończy swe życie jako wybrana żertwa w rekluzorium w Fosses dnia 25 kwietnia 1258 roku. Doczekała się jednak tego, że obaj legaci papiescy sankcjonowali święto Bożego Ciała z jego pełnym officium. Długoletnie udreki duchowe i fizyczne oraz śmierć ofiarna przygotowują w sześć lat później akt najdonioślejszy: papieskie upowszechnienie święta dla całego Kościoła.

Officium Jana z Mont Cornillion¹²⁾, jak wykazały dociekania Papebrocha, uchowało się w kolegiacie św. Marcina do początków

¹¹⁾ in op. cit. ad 4): „Qui omnia in ipso contenta officio diligentioribus oculis considerans et perscrutans nihil addendum, nihil minuendum arbitratus est, cuncta decenter inveniens ordinata“. Odtąd obchodzi się święto, jak dzisiaj, we czwartek po Trójcy Św., a nie, jak pierwotnie, tydzień później (po oktawie Trójcy Św.).

¹²⁾ Kellner podaje mylnie w swej „heortologii 1911“ Jana z Lozanny, spowiednika św. Julianny, jako autora officium.

wieku XVII, zgodnie z stwierdzeniem Chapeauville'a, lecz nie było dane Papebrochowi odnaleźć całego tekstu officium poszukiwanego, tak jak i jego współbratu O. Antoniemu Tirilio, który przed nim czynił o to zabiegi. Kanonicy kolegiaty używali już w XVII w. officium rzymskiego. Powołuje się jednak Papebroch na odnalezienie „antiquum ecclesiae S. Martini antiphonarium“ — wieku jego nie dało się ustalić — w którym umieszczone były hymny osobne de SSmo na Completorium, Prymę i resztę mniejszych godzin kanonicznych, także i antyfony do Magnificat i Benedictus dla piątku, soboty, niedzieli, poniedziałku, wtorku i środy wśród oktawy. Pierwsza antyfona zaczyna się od słów: „Animarum cibus“ tak jak podał i Chapeauville. Odnalazł i starodawne directorium, gdzie napotkał w ordo officii na uroczystość Bożego Ciała wskazania zasadniczo identyczne z officium rzymskim, a tylko w części z Janowym. To naprowadziło Papebrocha na wniosek autorstwa Janowego tegoż officium. Poznawszy jednak swój błąd pod wpływem ostrej repliki dominikanina Aleksandra Natalis, broniącego autorstwa św. Tomasza, na co dalszych dowodów dostarczyli Oudin, de Rubeis i Binterim, odwołał go w swej dissertatio XXIII. O. Fisen Bartłomiej już wcześniej do słusznego doszedł wniosku, który dotąd pozostaje w mocy: „że kościół leodyjski przyjął bez sprzeciwu officium rzymskie mimo obchodu kilkoletniego Bożego Ciała według własnego swego officium. Kanonicy kolegiaty świętomarcińskiej jednak zachowali sobie z officium pisanego z inspiracji św. Juliany antyfony do Magnificat i Benedictus oraz hymny własne na Kompletę i mniejsze hory, jako „nader cenne pozostałości“ pamiątkowe w dziejach niderlandzkiej liturgii“. O. Blume, T. J. wskazuje w swym studium: „Das Fronleichnamfest“ na uderzający fakt, że obok kościołów diecezji leodyjskiej i sąsiednich szczególnie cystersi usiłowali zachować hymny pierwotnego officium. Działy tu pewne względy pietyzmu, uważali bowiem Julianę za członka swego zakonu, a ciało jej spoczywa u nich we Villes, podobnie i zwłoki swego przyjaciela i dobrodzieja biskupa Roberta przenieśli do Clairvaux. Słuszne były przypuszczenia, że może najłatwiej da się odnaleźć pierwotne officium Bożego Ciała w dawnych księgach liturgicznych zakonu cystersów. Przeprowadzone poszukiwania wykazały wielką różnorodność tekstów a zgodnych dość często z antyfonarzem świętomarcińskim. Pierwotnego pełnego officium nie

odnaleziono. Obecnie zdaje się rzeczą wątpliwą, czy kiedykolwiek ono się odnajdzie.

Jakkolwiek pierwotne officium leodyjskie swą prostotą i serdeczną pobożnością, jak świadczą zachowane jego resztki, zasługuje na cześć i uwagę szczególną ze względów historii liturgii, to radować się tylko trzeba, że wspaniałe officium, napisane przez św. Tomasza na zarządzenie pap. Urbana IV, doszło do naszych czasów i nadal jest używane.

Z chwilą objęcia pontyfikatu 29 sierpnia 1261 r. zamyślał Urban IV upowszechnić święto Bożego Ciała w całym Kościele, powodowany do tego nadto listem biskupa Henryka de Gueldre, który w sprawach święta Bożego Ciała zwrócił się do Rzymu na prośby rekluzy Ewy, wiernej spadkobierczyni posłannictwa św. Julianny. Papież odpowiedział pomyślnie. Niemało na dalszą decyzję papieża miał wpłynąć cud Krwi Najśw., który się zdarzył w czasie Mszy św. kapłana czeskiego, sprawującego ofiarę św. w obecności papieża w Bolsenie 1262 roku.

W roku 1263 daje zdaniem Oudina i de Rubeis papież Tomaszowi polecenie, by sporządził officium nowe. Teologiem Kurii papieskiej był w latach 1261—1264 polecony przez osobistego przyjaciela papieża kard. Hugona a S. Caro, właśnie Tomasz „lector curiae“. W Orvieto i Viterbo, gdzie wówczas rezydował dwór papieski, istnieją do dziś wspomnienia o św. Tomaszu. Tam w latach 1261—1264 powstała dedykowana Urbanowi „Catena aurea super quattuor evangelia“ oraz wspaniałe „officium Corporis Christi“¹³⁾. Grabmann podaje rok 1264 jako rok powstania officium św. Tomasza. Czy św. Tomasz otrzymał wskazania od papieża, czy kard. Hugona co do układu officium, czy otrzymał kopię officium Jana od nich, czy uwzględnił myśli główne tego officium i w jakim stopniu, to dotąd jest tajemnicą, dość, że officium nowe swoją oryginalnością potężną, głęboką znajomością i aplikacją Pisma św. przerasta relikty znane officium Leodyjskiego. Officium było już gotowe, kiedy papież bullą konstytucyjną z 11. VIII 1264 r. „*Transiturus*“ wprowadza święto Bożego Ciała do całego Kościoła. Przeczuwając bliską swą śmierć, Urban IV, nie czeka wyznaczonego terminu w cyklu świątecznym roku kościelnego, tj. czwartku po oktawie Zesłania Ducha Św. roku 1265, lecz odprawia w sierpniu czy pierwszych

¹³⁾ Grabmann, Thomas v. Aquin: Eine Einfuehrung in seine Persoenlichkeit und Gedankenwelt, Muenchen 1926, str. 6.

dniach września 1264 r. uroczyscie w obecności całego swego dworu papieskiego „Boże Ciało“. Był to modus extraordinarius, zrozumiała także i z tego powodu, że trzeba było dać trwałe podstawy prawne i autorytatywną sankcję praktyczną nowemu świętu i officium w samej Kurii rzymskiej. Urban pojął doskonale swe opatrnościowe zadanie w tej sprawie jako główny świadek wydarzeń i zleceń nadprzyrodzonych Julianny. Zabezpieczył w ten sposób na przyszłość egzekutywę swej bulli. Spełnia jeszcze jeden akt prawny, pisząc breve do biskupa Henryka de Gueldre z Leodium i nakładając na niego obowiązek, by w Leodium, gdzie Chrystus objawił swą wolę Juliannie, odprawił jak najprędzej solennie uroczystość Bożego Ciała. Drugie breve wysłała do Ewy rekluzy, datowane dnia następnego: 8-go września 1264 r., w którym ją uwiadamia, że odprawił uroczyscie Boże Ciało w obecności kardynałów, arcybiskupów i prałatów, przebywających aktualnie w Kurii, by dać przykład, jak bardzo ceni sobie to nowe wielkie święto. Wysłała Ewie równocześnie osobnego posłańca z czystopisem officium uroczystościowego, zalecając i nakazując, by je ze czcią przyjęła i dostarczała w kopiach proszącym. Jedno i drugie breve papieskie było pierwszym krokiem egzekucji bulli „*Transiturus*“. Biskup diecezjalny, na którego terenie zrodziła się myśl nowego święta, miał po Kurii rzymskiej urzędowo z tytułu pierwszeństwa w kościele powszechnym uroczyscie Boże Ciało celebrować. Officium, które w odpisie otrzymała Ewa, miało być z powagi papieskiej rozpowszechnione i wszelkie dane przemawiają za tym, że to było officium Tomasza z Akwinu, officium Kurii rzymskiej. Jak przewidujące były zarządzenia papieża, dowodzi fakt, że po jego śmierci, która nastąpiła już 2 października 1264 r. w Perugii — jak wykazują badania O. Brove, T. J.¹⁴⁾ — przy samej kurii nowe święto zanikło. Pod koniec XIII w. spotkać je można tylko na terenie Germanii zachodniej. Pojawia się jednak w pierwszych latach XIV-go stulecia w niektórych kościołach i opactwach Francji południowej. Z chwilą, kiedy Klemens V, zgodnie z wymogami soboru we Vienne (1311—1312), nadał w osobnej konstytucji moc obowiązującą bulli „*Transiturus*“, a jego następca, Jan XXII Konstytucję tę umieścił 1317 r. w t. zw. „*Clementinae*“ (lib. III. tit. XVI), uroczystość Bożego Ciała poczyna się upowszechniać

¹⁴⁾ Jahrbuch f. Liturgiewissenschaft: t. VIII. 1928, pp. 107—143.

w całym Kościele Chrystusowym, a z nią też officium rzymskie św. Tomasza.

Spór prowadzony do niedawna na temat autorstwa officium Tomasza dziś nauka uważa za załatwiony. Św. Tomasz jest autorem officium rzymskiego, jakim się dotąd Kościół posługuje. Officium to nie znajduje się wprawdzie wśród dzieł (opuscula) św. Tomasza, zachowanych w rękopisie ani w pierwszych drukach. Dopiero w roku 1497 zostało wśród nich umieszczone przez Antoniego Pisamania, zniekształcone niestety przez liczne interpolacje, zwłaszcza w tekście Mszy. Stamtąd przeszło do wydania rzymskiego wszystkich dzieł Tomasza (1570—1571 r.).

Rok 1323 podaje pierwszą dokumentarną wzmiankę o autorstwie officium św. Tomasza. Kapituły generalne Zakonu Dominikańskiego zajmowały się w latach 1318 — 1323 wprowadzeniem święta Bożego Ciała i poruszały sprawę officii diurni et nocturni Tomasza. Na kapitule w Barcelonie ustalono r. 1323 przyjąć „officium romanum“ ze względu na to, że „*ut asseritur*“ ułożył je Tomasz, brat zakonny... *volumus quod officium de corpore Christi per venerabilem fratrem Thomam de Aquino editum, ut asseritur, per totum ordinem fiat de feria V. post festum Trinitatis usque ad octavas inclusive*“¹⁵).

Dowodem historycznym autorstwa Tomaszowego officium jedynym, lecz wystarczającym jest świadectwo dominikanina Bartłomieja Fiadoni († 1326—27), ucznia, przyjaciela i spowiednika św. Tomasza, znanego też pod nazwą Tholomeusza z Lukki. Napisał on jako kurialista awinioński (1309—1318) swą „*Historia ecclesiastica nova*“ czyli dzieje religijne i polityczne papieży aż do wstąpienia na stolicę Piotrową Bonifacego VIII (koniec 1294 roku). W liber XXII, cap. 24—25 pisze: „*Tunc Frater Thomas rediit ex Parisiis ex certis causis et ad petitionem Urbani multa fecit et scripsit, sed praecipue duo: unum fuit quod exposuit evangelia miro contextu diversorum doctorum et unus auctor videtur... isto autem tempore... officium etiam de corpore Christi fecit ex mandato Urbani. Hoc autem fecit completum, et quantum ad lectiones et quantum totum officium tam diurnum quam nocturnum, quam etiam ad Missam et quidquid illa die cantatur*“. W końcu dopisek: „*quod quidem officium fuit postea sub*

¹⁵) Monumenta Ord. Fr. Praedicator, historica t. IV, Acta capituli gen., vol. II, Romae 1899, p. 144.

Clemente V roboratum anno Domini MCCCX in concilio Viennensi super Rodanum celebrato“.

Gwilelm de Tocco O. Pr. († 1323), uczeń świętego, który odegrał poważną rolę w procesie kanonizacyjnym swego mistrza, pisze pod wpływem Bartłomieja z Lukki w swej Vita św. Tomasza, cap. IV: „*scripsit officium de Corpore Christi de mandato Papae Urbani, in quo omnes quae sunt de hoc sacramento veteres figuras exposuit et veritates quae sunt de nova gratia compilavit*“.

Tak samo podaje za Bartłojem i Gwilelmem Bernard de Guy (B. Guidonis † 1331 r.), O. Pr., prokurator generalny Zak. w Awinionie a od roku 1323 biskup de Tuy, w swej legendzie o św. Tomaszu: „*...item mandato sibi domino Urbano papae dictavit et ordinavit totum officium ecclesiasticum de Corpore Christi tam diurnum quam nocturnum, quam etiam missae*“.

Dzięki tradycji liturgicznej informacja Bartłojem znalazła oddźwięk w brewiarzu Piusa V, kiedy dotychczas anonimowe lekcje II. Nokturnu zatytułowano (in festo et feria VI): „*De Sermone sancti Thomae Aquinatis*“.

Św. Tomasz dał „*officium ecclesiasticum*“ i to plenum dla uroczystości Bożego Ciała i na wieki uświetnił jego obchód. Po mistrzowsku przeprowadził zadanie sobie zleczone i, jak pisze o nim Bartłojem Fiadoni, umieścił w swym officium „*quasi omnes figuras veteris Testamenti, luculento et proprio stylo adaptatas ad Eucharistiae sacramentum*“.

Sekwencja „*Lauda Sion*“ ze Mszy jak i hymny: *Pange lingua* (na nieszpory I i II), *Sacris sollemniis* (ad matutinum) i *Verbum supernum* (ad laudes) należą do największych skarbów poezji religijnej, zwłaszcza hymn laudesowy jest jednym z najpiękniejszych utworów hymnografii kościelnej. Autorstwo Tomaszowe hymnów opiera się na licznych świadectwach i faktach, jak to wykazuje w swym studium O. Blume¹⁶⁾.

Gniezno

Ks. STANISŁAW SZYMAŃSKI

¹⁶⁾ Thomas v. Aquin und das Fronleichnamsoffizium insbesondere der Hymnus „*Verbum supernum*“, w: „*Theologie und Glaube*“ 1911.